

TÜRK KÜLTÜR COĞRAFYASINDA “SIR” İNANCI VEYA TÜRK KÜLTÜRLÜ HALKLARDA “SIR” İNANCI

KALAFAT, Yaşar
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

Biz, uzun zamandan beri, Türklüğün bir kültürel veri olduğu gerçeğinden yola çıkarak, ana dil ve dinî inanç farklılıklarına rağmen bu kültürün yapıcısı, varisi ve sahibi olan halkların oluşturduğu bir kültür coğrafyası üzerinde, halk inançlarını merkeze alarak çalışıyoruz.

Bu çalışmayı yaparken, anılan coğrafyanın halklarında yaşamakta olan inanç motifi, kod ve kültleri üzerinde duruyor, bunları ilişkilendirerek, halk inançlarının, ortak kültürel kimliğin belirlenmesinde, tayin edici unsurlardan birisi olabileceği üzerinde tartışıyoruz.

Birlikte yaşayan halkların, tarih boyunca üretmekte oldukları kültürel sentez bereketinin sürdürülebilmesi için, bu zihniyetin antiemperyalist karakterinin yararına ve demokratik olma özelliğinin de, artırarak ortak kültürel kimliğe yansımalarının devamına inanıyoruz. Kültür coğrafyamıza, bölge dışından yöneltilecek çeşitli alanlardaki sömürünün, kültürel sömürünün önlenilmesine bağlı olduğu kanaatini taşıyoruz. Kültürel sömürü karşısındaki en güçlü varlığın ise, tayin edicisi unsuru halk kültürü/halk inançları kültürü olan, kültürel kimliğin olduğuna inanıyoruz.

Bu teorik çerçevede; Balkanlar, Bir kısmı ile Doğu Avrupa, Rusya Federasyonu ve Ortadoğu, kuzeyi ve güneyi ile Kafkasya, Uluğ Türkistan’da , “konu ile ilgisi nispetinde, tarihî kültürel arka planı oluşturduktan sonra”, karşılıklı halk inançları çalışmaları sürdürmekteyiz. Bu kapsamda halk inançlarında; üryanlık, devriye, kesik baş, başına dönme, don değişme yön/cihet/taf, renk, sayı, helalleşmek, tahta kılıç, Kızılelma, Aşermek ve benzeri gibi kırka yakın konu üzerinde durduk. Bu çalışmamızda ise, "sır" bahsini bildirimize konu olarak seçtik.

Bildirimizde, Türk kültür coğrafyasının çeşitli inanç kesimlerinde "sır"ı ele alırken, Özellikle Batınî anlamda sır'ı; kutlu günlerde, rüyada, aynada, gelecek okumada, anamaykıl/yeşil sarıklılar ve tasavvuf ehli gibi alan ve vasatlarda da sır üzerinde duruyor sözlü kültürümüzden de örneklemeler yapıyoruz. “Sır-ı İlahî”, Sır-ı Bektaşî, “Sır-ı Gayp Ehli”, “Buta sırrı”, “Sır Perdesi”, “İmam Cafer Sırrı” “İlim Sırrı”, “Sır-ı Hikmet”, Sırrı Aşıkâr Olmak”, “Ahired Kardeşliği Sırrı”, “Sır Hocalığı”, “Nefes Sırrı/Âdem’in Yaratılış Sırrı”, “Sır Kadem Basma”, “İşığa Dönüşme Sırrı”, “Dünya Sırrı”, “Ahired Sırrı”, “Sır-ı Şifa”, “Kemankeşler Sırrı”, “Din Mülkü Sırrı”, “Yediler-Kırklar Sırrı”, “Sırrı Ayan Olmak”, “İfşai sır”. “Hz. Methi Sırrı” gibi tespitlerden hareketle kültür bağlar kurmağa ve güncelleştirmeler

yapmaya çalışıyoruz. Bütün bu tanım ve tabirlerin ortak çıkış noktası olan İfna-i vücud/Allah'ın ahlakî ile ahlâklanmaktan yola çıkarak izah getirmeğe çalışıyoruz.

Anahtar Kelimeler: Türk kültür coğrafyası, halk inançları, sır.

GİRİŞ

Türk kültür coğrafyası tabiri ile ana dili ve dini farklı da olsa, tarihî süreç içerisinde birlikte yaşayan halkların kültürel senteze ulaştıkları coğrafyayı kastediyoruz. Tasavvufî zeminde sır konusunu tartışabilmek alanım itibarıyla beni aşabilir. Konu halk tasavvufu olunca ve daha evvel çalışmaya başlamış olduğum üryanlık, kesik baş, tavaf, devriye gibi konuların da halk sofizminden hareketle üzerlerinde çalışmış olunca, derlemiş olduğum bilgileri ve tespitlerimi tartışmaya açma cesaretini buldum.

Konuya metnimizde geçen temaları içeren bazı şiir örnekleri ile girmek istiyoruz.

"Dinle bu sırrı kî Şâh-ı mülk-i din yan'ni, Ahmed Rahmeten ri' - âlemin" (Hacı Yılmaz 'Feyzname-i Misali Gülbaba", **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Bahar 2001, S. 17, s. 115-137)

*"Çıktım Üçler Yaylası'na
Çığırdım Allah aşkına
Yüzümü yerlere sürdüm
Yediler Kırklar Aşkına."*

Şah İsmail Hatayî

*"Aşkın küresinde yüreğim pişti.
Okıların araya engeller karıştı,
Şahı Merdan Ali geldi yerışti.
Gizli sırlarıma engel geldin mi?"*

Kul Himmet

*"Altında zikredir mini
Üstünde zikredir mini
Bahıp da zikredir mini
Dünya **sirli** sorağıdır."*

Abbas Abdullah

*"Muhammed'im zikreledi erenler
Beyan eyleyelim **gizli** sırları
Rum erleri Horasan pirleri
Cümle günahlarımıza imamlar medet"*

Murat Oğuz

(Halil İbrahim Şahin, “Balıkesir Çepnilerinde Defin ve Defin Sonrası bazı İnanç ve Uygulamalar” **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Güz 2006, S. 39, ss. 63-79)

*“Tomurcuk gül özüyem ben
Hakka âdem sözüyem ben
Kalplerin can gözüyem ben
Üflenen ney sırrıyam ben”*

(Ali Haydar Ercan “Mürşidim Doç Dr. Bedri Noyan Dede Baba ile Birlikte Çalışmalarımız ve Anılarımız”, **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Bahar 1998, S. 5, ss. 25-19)

Türk halk tasavvuf tefekküründe ney’in sırrı ve sırrın içinde de neyin önemli bir yeri vardır. ‘Üfleyen neyin sırrı’ olmak, neyin sır sahibi insanoğlu konumu ile izah edilebilir.

*“Nimetler yarattı kulları için
Kitaplar gönderdi sırları için
Peygamberler gönderdi yolları için”*

(Âşık Hüseyin “Allah’a Güven”, **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Güz 2001, Sayı: 19, ss. 86).

Âşık **sırrı devletlim** ile Allah’ı kastederken,

*“Ey benim sırrı devletlim
Sana tabidir Habibim
Eğiliben secde kıldı
Eşiği Kiblegâha”*

demektedir. (Ali Rıza Şahin, “Muhammed Ali Cemaatinde Musa Cem Erkânı”, **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S. 23, Güz: 2002, ss. 191-236).

Sırrın Hakk âşıklarının şiirlerine yansımaları bir **Kur’an-ı Kerim** hükmüdür. “Cenabı-ı Hak, **Kur’an-ı Kerim**’de açıkladığı hususların özünü daha önceki kitaplarda da bildirmiştir. Özellikle **Ha, Mim ve Ayn, Sin, Kaf** gibi kesik harfler rumuz ve sır olarak bütün peygamberlere vahyedilmiştir”.

Biz bu bildirimizde az çok farklılık içeren, farklı içerikler de yüklenen Alevilerde **Büyük Sır**, olarak geçen (Ünsal Öztürk, s.143), Arap Aleviliğinde inanç ve ibadetlerin bir **sır perdesi** ile örtülmüş olması, (C. Aslan, **Fellahların Sosyolojisi**, Adana 2005. s. 57), ‘Hayatın Sır Perdesi’ olarak ifade edilen ölüm benzeri konular üzerinde duruyoruz.

Sırrı-ı Şifa Hakk âşıklarının birçoğunun şiirlerinde geçerken ‘**Sırr-ı Şifa Olmak**’ şeklinde geçtiği de olur. (Yaşar Kalafat, **Türkmen Halk İnançları**, Ankara, 2000sf. 148), Keza, **İmam Cafer Sırrı, halk şiirinde yerini almıştır.**

*“Musa-ı Kazım'dır Lokmayı sunan
Taki ile Nâki nûş edip kanan
Hasan Askeri'dir irfana gelen
Mehdi şu cihanda oldu sır deyü”*

(Ali Rıza Şahin, “Muhammed Ali Cemaatinde Abdal Musa Cem Erkânı”, **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Güz, 2002, s. 23, ss. 181-236) Bu arada sır sahipleri özel hâller dışında kendilerini açık etmemektedirler.

*“Zannederim burada gönül ehli var
Nişan göstermezler yasak emri var
Her yerde bulunur boş yok bir diyar
Onlar kendisi etmez âyâne”*

Hafız Edhem Divanı Gönüller Açar, İstanbul 1968, 3. bs. ss.102-103; Şahin Köktürk, “Hafız Ethem’in Şiirleri ve Halk Edebiyatı” **Rize Sempozyumu**, Rize 1 Kasım 2006.

METİN, Açıklamalarıma geçmeden bana mektupları ve yaptığımız görüşmelerle tasavvufî bilgiler veren Sayın Sabahaddin Güngör'e teşekkür ediyorum. Bildirimde halk inançlarındaki sır anlayışını dillendirmeye çalışırken ondan aldığın bilgilerden hareketle çizmeye çalıştığım genel çerçeve üzerine alandan yaptığım tespitleri oturtmaya çalıştım.

Türkçe sözlükler daha ziyade zahiri anlamda açıklamalar yapmaktadırlar. Açıklamalarında sır için gizli yön, gizli taraf; anlaşılamayacak, akıl erdirilemeyecek, çözülmeyecek hal. Sır, belki açıklanmaması gereken şey. Ancak, halk irfanında sırrın akıl erdirilemeyecek ve çözülemeyecek hâl oluşu Allah'ın dilemesi kadarıdır. Allah diledikten sonra akıl erdirilemeyecek ve çözülemeyecek gizli yön, gizli taraf, anlaşılamayacak, akıl erdirilemeyecek, çözülemeyecek hal yoktur.

Sır varlığı veya bazı yönleri açığa vurulmak istenmeyen, gizli kalan, gizli tutulan, gizliliği olan başkalarına açıklanmaması gerekli olan şey. (**Türkçe Sözlük**, c. 4, s.2535)

“Sır; ruh gibi, onun kesinleşmiş fizikî yapısına benzer. Âdem'in bedenine tevdi edilen latifelerden ancak nefsin arınmasıyla, vecd hâlinde yaşanıp, sezilebilenlerden birisidir. Kalp, ruh ve sır sıralamasında, sır üçüncü sırada gelir ve ruhtan daha latiftir. Kalp marifetin, ruh muhabbetin, sevginin ve sır da, tüm mükevvenatı temaşanın mahallidir.” (Sırrı Ulvi Çavuşoğlu, **Burhaniye Mektupları**, 2007 No, 8)

Nefsin arınması kişinin hisler âleminin arınması demektir. Kalbi arınan kişiye ‘**kalp sahibi**’ denir. O kişiye Allah ruhundan ruh üfler. Artık o kişi “**Âdemoğlu**” olur, ‘**insanî ruh sahibi**’ olur. Bu duruma gelen insan hem gaybî, hem zahiri aynı anda seyredir. O öyle şeyler görür ki bunların tümü sırdır. (**a.g. e.**)

“Bir kul Allah’ta fani olunca ona ait her şey böyle binin olur. Allah’a ait her şey artık onundur.” Muharrem Kalyoncu, “Kürsü”, **Zaman** 13 Temmuz 2007, Sf. 34 S. 861)

Kalp sahibi kişi; Anadolu’da, Azerbaycan’da ve Türkmenistan’da “Kalp Gözü Açık Kişi”, Kalbi ile gören kimse, “kendisi için perdenin kalkmış olduğu” gibi isimlerle anılır.

Kalp sahibi olan kişi, beklemede bırakılır. Ruh’u Allah dilerse üfler, dilerse üflemez. Arınmanın en önemli elemanı tasavvuf bilginlerinin çoğuna göre zikirdir. Dualar, havas uygulamalar, sohbet gibi elemanlar kalbe lezzet verdikleri oranda çok önemsenirler.

Arifler, sırta, **ruh’un ruhu** derler. Bu çok beğenilen bir tanım olarak bilinir. Sır’ı, ruh üfürülmüş kalpten, gönül ehlinde olan keşif sahiplerinden başkaları idrak edemez. Bunlara kitabullah’da “**rusuh sahibi**/dinde derinliklere ulaşmış” kişiler denilmektedir. Bu kişilere **Asr** de denilir ve bunlara uymayanların helak olacakları söylenir. Bu Tanrısal duygulara ve bilgilere ulaşan kişi, artık kendi reyi ile değil, Hakkın reyi ile hareket eder. Bunlara ‘**Hal Ehli**’ denir. Hz. Muhammed (S.A.V.S.) “Asr size uymaz, siz asra uyun.” hadisi ile zamanı değil, Asr’ı kastetmişlerdir.

Halk tefekküründe bu hadis zamaneleşmenin doğal olduğu şekline sokulmuş o şekilde anlaşılır hale getirilmiştir.

Sır’a ulaşan veli, Hak’la aynılık içinde olduğu için, olacak ve olmakta olan olaylardaki Hakk’ın muradını bilir.

Süleyman Kâşanî Hazretleri **Sırrı Hakikat**’i; ifşa olunamayan her şeydeki Hakk’ın hakikati şeklinde tanımlamakta ve **Sırrı Hâl** içinde, Hakk’ın muradının bilindiği duruma denir, demektedir. Sırrı hakikat sıradan sade Müslüman’ı ilgilendirmeyen yüksek varislerin bilmeleri gereken bilgiler olarak bilinmektedirler.

Ahadiyet’te/Allah’ın tekliğinde tafsilatsız var olan gerçeklere dair ayrıntılı bilgidir ki, bu bilgi sadece Hak tarafından bilinir, kul bu bilgiyi asla bilemez. Muhyiddin İbn-i Arabî (**Ta’rifat**, s. 45) bu konuda, Allah’ın bildirdiği ‘**Baş kullar**’ bilirler demektedir.

Burada anılan sır için “**akıl-sır ermez**” denir. Sır, zaten **akl-ı maâş** dedikleri maişete/geçime yeterli olan akılla anlaşılmaz, kanaati hâkimdir. Sır, ancak o sırta yeterli olan **akl-ı maâd**/ihata edici/kapsayıcı/kaplayıcı akılla anlaşılır.

Halk irfanında, İki bitişik tarladan birisi bol yağmur almış, diğesinde kuraklık hüküm sürmüştü, iki öz kardeşten birisi çok zeki diğeri ebleh ise, bir yıl mısır eken çiftçiler kazanmış ve buğday ekenler kaybetmişler iken, müteakip yıl buğday ekenlerin kazanıp mısır eken çiftçilerin kaybetmesi gibi hâller, **Sırrı İlahi**’nin

hikmeti olarak bilinir, algılanır. Veya yürürken düşüp ölebilen çocuk olayının yanı sıra, 3. veya 5. kattan düşen çocuğun bir çizik dahi almayı, Allah'ın takdiri, Allah'ın bir bildiğinin oluşu ile izah edilir ve bundan asla sual edilmez.

Halk tefekküründe; **Arınmış Kalp**, **Ruh Sahibi** olmak, tefekkür ve **Sır Sahibi** olma arasında bir bağıntı kurulmuştur. Kalp sahibi kimsenin kalbi % 100 arınmış ise, onun bir anlık tefekkürü 1 yıllık ibadete bedeldir. Ruh sahibi kimsenin, yani kendisine ruh üflenilmiş olanın bir anlık tefekkürü 70 yıllık ibadete bedeldir. Sır sahibi kimsenin ise, bir anlık ibadeti 100 yıllık ibadete bedeldir. Ruh sahibi, kalp sahibinden ve sır sahibi ise, diğer ikisinden farklı itibara sahiptirler. Kişi Gavs ise, onun bir anlık tefekkürü ise 1000 yıllık ibadete bedeldir. İnanç ve kabulü vardır.

Kendisine ruh üflenilmiş kişi, Hz. Muhammed (S.A.V.S.) örneğinde olduğu gibi, “Nefsimi, kudret elinde tutan Allah'tır.” diyebilir. Böyle kişiye **ab-ı revan**/ sürekli akan su/canlılık denilmektedir. Böyle kişinin sürekli bir zevk içinde olduğu ifade edilir (Sırı Ulvi Çavuşoğlu, **a.g.e.**)

Halk inançlarındaki ‘Akarsu pislik tutmaz’ söylemi veya suyun pirinin oluşu ve bu pirin durgun suyu değil de akarsuyu mekân tuttuğuna inanılış oluşu arasında dolaylı bir bağ kurulabilir mi? Şüphesiz suyun bir iyesini olması veya suyun bir iye olduğu şeklindeki halk inancı tamamen olmasa da ayrı bir olaydır. Bu ara açıklama bir tarafa tekrar sır konusuna dönelim.

Allah (C.C.), bir kulu işlerine şahit tutmak isterse, bütün oluşumları O'nun gözüyle de görür, kulağıyla da duyar. Artık o kul, en ince işlerin, yani sırların şahididir. Kelime-yi şahadet işte budur. Halk inançlarında bu tipler için **kalp gözü** ile görebilenler denilir.

Ruh sahibine uykuda denilebiliyorsa, sır sahibi için de uyanık denilebilir. Çok sağlıklı bir benzetme biçimi değilse de, ruhun ve sırrın mayalarındaki benzerliği açıklama yapmış olma adına kabul edilebilir. Başka bir benzetme ile ruh sahibi gözü kapalı bir kimse ise, sır sahibi gözü açık bir kimsedir.

Ruh, mikroptan insana kadar her şeyi sevmenin tecelli yeridir. O zaman Allah'ın emri ile her şey ve herkes de o kişiyi sever. **Sır** ise, o sevilenlerden herhangi birine hidayet etme makamıdır. Kaderi, işte böyle insanlar yani veliler değiştirir. Bu noktada üzerinde durulacak husus, halk inançlarındaki velilerden talepte bulunmanın sır boyutudur. Denilebilir mi ki, talepler sadece Allah'tan yapılırlar. Veliyullahtan yapılan dilekler ise, onlar ruh üflenilmiş sır sahibi kimseler oldukları için, Allah bu kulu işlerine şahit tutmak isteyip, istediği tüm mükevvenatı onun gözü ile görüp onun kulağı ile duyduğu için, talepler Allah'ın emri ile veliyullahtan da yapılabilir, olmuştur.

Bir kişinin nefsi, hangi nebinin imanı kadar inanmış ise, O kişiye imanı düzeyinde inanmış olduğu, nebiye üflenilmiş olan ruh gibi bir ruh üflenir. Bu ruh üfürmeler, burçlardan hareketle ateş, toprak, hava ve su nebileri dizgesi ile

bağlantılıdır. $7+7+7+7=28$ şeklinde formüle edilmektedir. O veli varis olacaksa 7'den birden; gavs olacaksa, 28'i birden üflenir.

Halk inançlarında **ateş, toprak hava, su** etraflarında oluşan inanç ve uygulamalarla kült oluşturmuşlardır. Bunlara manevi güçler yüklenilmiş bunların koruyuculuğuna, korkutuculuğuna inanılmıştır. Bazen birkaçı bir inanç yumağında birlikte yer alabilmiş ve bazen da mesela su ile ateşte olduğu gibi adeta güç sıralaması söz konusu olmuştur. Mesela mevta toprağa sınılanır. Suyun cennet cidarı gördüğü inancı vardır. Od/ateş paklayıcıdır. Rüzgârın getirdiğinden götürdüğünden Allah'a sığınılır. Dağlara, kayalara sırlar anlatılır, onlardan bilinmeyenlerin öğrenilmesinde yardım istenir. Bu durum tecelliden hareketle sır bahsinin kapsamına alınabilmektedir.

Halk sofizminde 3'ler, 7'ler 40'lar şeklinde geçen, bazen dualarda zikredilen bazen yer adı olarak bilinen çok kere ziyaret ismi olarak kabul görmüş olan rakamlar 'Sırta kadem basma' ile izah edilmektedir. Biz bu tür tepe, dağ, su kaynağı, ziyaret yerlerinden onlarca isimi Anadolu, Kafkasya ve Balkanlardan tespit edip yayınlamaya çalıştık. (Yaşar Kalafat, **Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları III-IV**, Ankara, 2006, s. 79) Şah İsmail'in üçler yaylasına çıkışı yüzünü yediler kırklar aşkına yerlere sürüşünün izahı burada olmalı. 3 ler 7'ler 40'lar gibi veliler de ki sır da şüphesiz onların enerjiye dönüşmeleri olayıdır. Ölmeden evvel ölmek ışığa dönüşebilmektir. Bu dönüşümde en koyu renk en itibarlı olan Allah'a en yakın olan renk olarak ifade edilmektedir. Bu ifnayı vücut'ta her peygamberin derecesi ve aldığı bir renk vardır. Veli de ona göre renkleri.

Veli, İlahî sırları açıklarken bir noktadan sonra açıklamasını durdurur ve artık sustum bundan sonrasını açıklamayacağım anlamında 'kalemimi kırdım' der. Birçok İlahî sır sahibi de bir kısım sırları verirken bunların açıklamalarını derecesine dair de uyarı da bulunur. Kullanılma yerlerine dair ikazlar yapar.

Kendisine ruh üfleniş sırasında, insan bedeni yerlerin ve göklerin nuru olan sonsuz kudretin yapısına" dönüşür. Artık o kul nereyi ve neyi dilerse hiçbir hayali varlık ona hail olamaz. Işıktan 20-92-110 veya 202 kat hızla dilediği yere gider, gelir; yanında oturanlar fark edemezler bile.

Buradan, halk arasında yaşamakta olan inançlara gelince, birçok efsanede çoban veya hizmetli hacdaki ağanın canının helva istediğinden bahisle günöbirlik ağasına helva götürüp dönmüştür. Birkaç efsanede hacca gitmiş önlü kişi köyüne dönünce hacda köyündeki sade insanı gördüğünü anlatmıştır. Zaman ve zemin boyutunu aşarak aynı anda farklı yerlerde görölebilen veya çok uzak mesafelere çok kısa zamanda gidip dönebilen kimselerden söz edilir. Bu şahısların mezarları türbe olarak kabul edilmiş, murat alma şifa edinme gibi ihtiyaçlar için halkın ziyaretgâhı olmuşlardır. Bunlar yaşamları sır olan ve sırları ayan olunca da bu

dünyadan göçüp giden veya kayıp olup meçhullere karışan kimseler olarak halkın sır bilgisinde yaşamaktadırlar.

Işıktan bile kat kat hızla olan bu veli tipini, halkın **sır lügatinde** ‘**Yeşil Sarıklılar**’ veya benzerî isimlerle yaşamaktadır. Bunlar yıllarca bazen da yüzlerce yıl evvel yaşamış kimseler iken savaş zamanında, dövüşen askerin yanında yer alan ona yardım eden sonra sır olup kayıp olan kimselerdir. Bazen verdikleri isim takip edilince bir veli kişinin türbesi ile karşılaşmıştır. Eski Türk inanç sisteminde **anamaygıl** olarak bilinen bazen de atalar ruhu olarak da karşımıza çıkabilen bir sır güçtür. Bu ruhun, toprağın ruhu, kutsal bilinen mekânın koruyucu ruhu olarak izah edildiği ile karşılaşabiliyoruz. Bu sır gücün, bazen koruyucu kutsal balıklar veya benzerleri olarak da sahneye çıkabilmiş olmaları, yerlerin ve göklerin sonsuz nuru olan sonsuz gücün tecelli şekli olarak algılanması mümkün değil midir? Tasavvuf bilginine göre mümkündür.

Tasavvuf ehli bu dönüşüme, şiirlerinde; "Varlığın harmanda/külhanda yanışı" demektedirler. Hz. Muhammed (S.A.V.S.) ‘Allah’ın güzel ahlakiyle ahlaklanınız’ derlerken “**Kalp**”i, Ölmeden evvel ölünüz derlerken “**ruh**”u, “Allah’ın sıfatları ile sıfatlanınız’ derlerken de ‘**sır**’ı yani Hakikat-i Muhammediye’ye ermeği anlatıyorlardı. Şüphesiz kastedilen ölüm, öl-imek değildi. Allah’ın ayetinde kastedilen ölüm, "Siz ölün, ben sizi tekrar dirilteceğim; yeniden ölün, yine dirilteceğim" anlamındaki ölüm 28 ölümden herhangi birisidir. Geri dönüşün olduğu ölüm, Şairin ‘Seherde bir bağa girdim, ne bağ duydu ne bağbancı’ anlamında ölümdür.

Kâinatın içinde asgari yüz binlerce gök ada, arş ve kürsi varken şüphesiz Allah bu kadar değil, anlayabilenlerce anlatabilen kısmı bu kadardır.

Âşık Hüseyin’in şiirlerinde belirttiği gibi Hz. Muhammed (S.A.V.S.) sırları açıklamayan değil, açıklayan kişidir. Fakat özel bir cinaslı dille açıkladıkları için, bu açıklamayı Allah’ın dilediği kimseler anlayabilirler. ‘Sır’ belki açıklanmaması gereken şeydir. Ancak, Allah’ın dilemesiyle akıl erdirilemeyecek, çözülemeyecek hâl değildir.

Sadece Hak’ın bildiği kulun asla bilmediği, Allah’ın bildiği bilgedeki sır için “**akıl sır ermez**” denir. Sır zaten geçime yeterli olan akılla anlaşılmaz. Sır ancak o sırda yeterli olan, ihata edici, kapsayıcı, kaplayıcı akılla anlaşılır.

İlahî İlim’e **İlahî Aşk** ile erilebilir. İlahî Aşk, yerlerin ve göklerin nuru olan, sizi, kendisine ulaştırdığı kuvvettir. İlahî aşk ile yerlerin ve göklerin nuru olana ulaştırdığında, siz artık O’nun bir parçası olursunuz. Yani bir açıdan; İlahi aşk ile yerlerin ve göklerin nuru, aynı zattır. Yerlerin ve göklerin nuruna erdiğinizde, O’nun nuruna da erersiniz. Dolayısıyla, dinin amacı ile varılmak istenilen ilme varmak değil, ilimin sahibine ermektir. Çünkü ilim, yerlerin ve göklerin nurunun gayrı’dır.

Fuzulî'nin;

*“Aşk imiş her ne var ise âlemde;
İlm, bir kil u kâl imiş ancak”*

demiştir.

Süleyman Kâşanî Hazretleri **Sırr-ı kader**'i **İlmi Allah**, bir ayn /Sabit hakikat hakkında neyi biliyorlarsa, o ayn üzerinde ancak onunla hükmedilir, demektedir.

Bir mimar bir arsaya bir bina kurmak isterse, önce zihninde tasarlar. Allah da yarattıklarını zahire çıkarmadan evvelce, önce onların maketlerini halk eder. İşte **ayan-ı sabite/sabit hakikatler**, aynlar/şeyler/temeller budur. Ayan-ı sabite için Allah'ın kafasında olanlar demekte meramin anlatılmasına yeterince yetmeyecektir.

O, her şeyin ezelde ayan-ı sabitesinin yaratıldığını söyler ki öyledir. Mükevvenat, bu ayan-ı sabitenin/değişmez gerçeğin gerektirdiği biçimde gerçekleşir. Neyin neyi gerçekleştirdiğini, sadece Allah bilir.

Bu noktada “en iyisini, en doğrusunu Allah'ın bildiği” açıklamasının yanı sıra “Allah'ın tek/yegâne bilen olduğu”nu anlayabilmiş olmak bir şükür vesilesidir. Bilen olarak sadece Allah vardır.

İlahî, ilmî, ilahî aşk ile erişilebilirken, tanım doğru ise, ilahî estetik, ilahî sanat, ilahî olan her şeye ilah aşkla ulaşılır veya ilahî aşk, estetiğe, sanata, yansıyarak onları ilahileştirir ilahileştirmiş olur. Allah aşkı, ilim dâhil her şeyi kapsar ve kaplarken hâliyle sanatı da kapsayacaktır. Bu kapsamda mütalaa edilebilir. Bu noktada sanatta bir sır aranacaksa ilahi aşkın yansımalarının bir sonucudur ve bu sır da bu kapsamda aranılabilir

Sır: Allah'ın Gayp âleminde tutup, halka bildirmedeği, ancak **varis velilerin** bildiği bir görüntü veya bilgi olabilecek şeydir.

Sır anlam bakımından mevcut kılınmış ve fakat var-yok arasında tutulmak olan bilgi/şey/tecelli'dir.

Sırrı Hak: Hak'tan başkasının bilmediği sır

Sırrı Halk: Hak ile kul arasındaki sır

Sırrın Sırrı: Sırra ulaşmış kimsenin sakladığı/taşıdığı sır diye tanımlar yapılmıştır.

Birçok tasavvuf ehli sırdan, Hz. Muhammed'in (S.A.V.S.): “Sizden biriniz haşır hâlinde iken, yani ölmeden evvel ölmüş halde iken benim sünnetlerimden birini yapındır” anlamaktadır.

Olmuş bir hadiseye göre Mekke'de bir köle, her izin gününde ortadan kaybolmuş. Sahibi, bir gün gizlice köleyi takip etmiş. Bakmış ki, köle dağlık

bir yere gidip, namaz kılıyor ve Allah ile konuşuyor. Kölenin sahibi hemen kaldıkları yere dönmüş ve köle gelince ona, “–Sen Müslüman olmuşsun, namaz kılıp Allah’la konuşuyorsun” demiş. Bunun üzerine köle de yüzünü göye dönüp, “–Madem sözünde durmadın, öyleyse canımı al” demiş ve hemen vefat etmiştir. Sır sahibi velilerin sır durumları bu şekilde anlatılmaktadır.

Anadolu ve Balkanlar Türk kültür coğrafyasında “**Kesik Baş**” diye bilinen bir veli türü vardır. Bunlarla ilgili bizim bildiğimiz ilk çalışmayı Ahmet Yaşar Ocak yapmıştır. (Ahmet Yaşar Ocak, Türk Folklorunda Kesik Baş/Tarih-Folklor İlişkisinde Bir Kesit, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1989). Bu çalışmaya biz de alanımız itibariyle katkıda bulunmaya çalıştığımız bir araştırma yaptık. (Yaşar Kalafat, “Siirt Yöresi Yatırları Etrafında Şeklenmiş Halk İnançlar ve Kesikbaş Motifi” **Geçmişten Günümüze Uluslar arası Siirt Sempozyumu**, Siirt, Eylül 2006). Bu velilerin özellikleri kelleleri vücutlarından ayrılmış olmalarına rağmen savaşa devam etmeleridir. Muhakkak ki bu haşır halidir. Bizim üzerinde durmaya çalıştığımız husus sır bahsi itibariyle olacaktır. Bu velilerin gövdelerinden ayrılmış olan kafalarına rağmen savaşı sürdürebilmeleri uygunsuz göz tarafından bu durumlarının görülmesi ve hayretle karşılanması anına kadardır. Tasavvuf ehlinin üzerinde durduğu iki husus vardır Bunlardan birisi hayretle karşılamak diğeri merak etmektir. Kafası gövdesinden ayrılmasına rağmen savaşılabilmesi velinin sırrıdır. Görülüp hayretle algılanması ise sırrının açık edilmesi olarak açıklanmaktadır. Âşık Ethem’in divanında belirttiği gibi “Onlar kendini etmez ayane”.

Bu konuda halk inançlarından Anadolu, Balkanlar, Kafkasya’dan yapılmış çok sayıda tespit vardır. Yaptığı bir bakraç ayrılanla bir ordunun askerine ikram yapabilen kutlu nineler, Keza yaptığı hazırlıkla bir ordunun asker ve binitlerini doyurabilen kutlu dedeler sırları açık oluncaya kadar ayrılanları, aşları yemleri bitmeyen velilerdir. Bunlar gibi, çocuklara bitmeyen eriğinden ikram eden bağcılar veya herkese yetebilen ekmeği olan fırıncılar sır sahibi kimselerdir.

Halk inanç kültüründeki bir diğer sır konusu da yaşanan bazı özel hâllerdir. Özel ilhamlar, hususi uyarılar görülen kutlu rüyaların sır olarak saklanmaları istenir. Anlatılmaları hâlinde bu mutlu anların tekrar yaşayamayacakları, rüya ise tekrar görülemeyeceği ikazı yapılır. Buna bağlı olarak “Her rüya herkese anlatılmaz, rüyanın anlatılma ve rüyayı yorumlamanın hayra yorumlanması vardır.” denir. Kutlu gecelerde mesela “Gök kapısı’nın açılması gibi hâllerin sır olarak saklanması öğütlenir. Bu tür hazlı anları anlatanların sırları bozulduğu için artık bu tür olayları yaşayamadıkları ifade edilir. Hz. Hızır, sırda işarettir, denir ve yardım talebinde bulunanı dileneni hoş tutmak boş çevirmemek anlamında “er geleni Hızır, her geceyi kadir bil.” inancı vardır.

Tasavvuf bilginin izahında kesik başı ile savaşan veli **hâl hâlindedir**. Beden değiştirmiş, ölmeden evvel ölmüş ışığa dönüşmüştür.

Geyik Baba, Geyikli Baba Geyik Koşan Baba gibi velilerin menkıbevi hayatları Kafkasya ve Anadolu'da anlatılır. Bunlar geyiklere ormandan kereste getirterek cami yaptırabilen, geyiklerine binip savaşılabilen, geyikleri koyun sağır gibi sağıp sütünü alabilen kimselerdir. Bu onların sırrıdır. Çok kere bu özellikleri açık olunca ya ortadan kayıp olur veya orada bu hayattan geçişler. Bu da sırlarının açık olması hâlidir. Birçok efsanedeki veli anlatılarında da dağdan veya ormandan gelen dişi geyik çok kere yoksul veya öksüz bir çocuğu seçerek emzirir ta ki, bu hâline şahit olununca bazen geyik yok olur ve bazen de geyik çocukla birlikte kayıp olur. Bu tespit yerlerin ve göklerin nurunun geyikte tecellisidir. Bu geyik velileri zamandan ve zeminden münezzehe mi kabul etmeli? Işığa dönüşebilmek söz konusu olunca bunun cevabı evet olmalı. Bu takdirde Hakkın tecellisi sadece âdem için veya kışoğlu için değildir. Halk tasavvufunda **don değışme** olarak da bilinen çeşitli görünüşleri ve bu arada geyik veya kurt görünüşü de alınabilen tespit aynı mıdır? Bizim çocuk emziren ve bu hâli görününce çocukla birlikte kayıp olan kurtlarla ilgili tespitlerimiz oldu ki, görüldükleri yerler halk tarafından ziyaret olarak kabul edilmektedirler. Bu noktada tasavvuf bilginin açıklaması ise, velilerin karakterlerine göre beden değıştirebildikleri şeklindedir. Bunların da derecelerinin olduğı belirtilirken daha ziyade savaşçı veliler kurt donu gibi onlara girebildikleri belirtilmektedir. Don değıştirme de ışığa dönüşüm söz konusu olduğı için, zamandan ve zeminden münezzehe olmak, yani **tay-i zaman** ve **tay-i mekân** olayıdır. Hakkın tecellisi sadece âdem için değildir. Tay-i mekân ve tay-i zaman, mekân da zaman da benim demektir.

Yüksek tasavvuf ile halk tasavvufu arasındaki bağıntı araştırılırken sır konusu kapsamına girdiğini düşündüğümüz bir diğerkonu da, '**Helak Evi**' konusudur. '**Sır Evi**' olarak da bilinen helak evini görenlerin ifadesine göre, Sır Evi'nin bir salon ve birkaç koridoru vardır. Koridorun iki yanı ve tavanları dolaplarla kaplıdır. 2 veya 3 kilidi bulunan dolapların kilitleri şifrelidir. Burada bir kısım veliler şifa nüshaları kopyalamaktadırlar. Dolaplardaki deri ve kâğıtlar üzerinde, hangi ayetin ne işe yaradığı ve nasıl kullanıldığı yazılıdır. Allah dilerse, burada kime hangi dolabın şifresi verilirse oradaki şifa anahtarını alabilir.

Helak veya sır evi ve burada alınan icazete göre sır vakıf olabilme bize ihtisas velileri konusunu hatırlattı. Halk inançlarında her konunun bir piri vardır. Pir göçüp gittikten sonra da, O'nun ihtisas sahasındaki hikmeti sürer. Örnekleme gerekir ise, hastalıklara şifa veren bazen de özellikle sinir hastalıklarına çözüm getirici olarak bilinen veliler vardır. Çocuk isteme, erkek çocuk dileme, yaşamayan çocukların yaşamaları için ziyaret edilen adeta ihtisas alanı belirlenilmiş veliler vardır. Birkaç ulu zatın yatmakta olduğı bir köyde yağmur duası için ille de bilinen bir veli seçilir. Bazen de birden fazla özelliğı üzerinde topladığı için aranan veliler vardır. Buradan hareketle bu ulu zatların şifa ve yardım alanlarını sır evinden almış oldukları sırların belirlediğı mi söylenilebilecektir?

Tasavvuf ehlinin bu konudaki açıklamasına göre, veli bilgisine sahip olmak bilginin kullanımı sırrına her zaman sahip olma anlamına gelmeyebilir. Veli olma, sırra vakıf olmuş olma, sırrın kullanım sırrına vukufiyeti gerektirmeyebilir, şeklindedir. Birçok veli sır evine girmiş olmasına, sırrın kullanımı yetkisine sahip olmasına rağmen kopyalama yapmamış ve bu bilgileri almamış da olabilmektedir. Sır evinden yapılan kopyalama Hakk'tan alıp halka ve halktan alıp Hakk'a taşıma uygulaması kapsamında düşünülebilir.

Yukarıda varis velilerden söz ederken; “Bir kişinin nefsi, hangi nebinin imanı kadar inanmışsa; O'na o nebiye üflenilmiş olan ruh gibi bir ruh üfürülür. Bu ruh üfürmeler, hangi burçtan ise, o burca göre ateş-toprak-hava-su nebileri dizgisi ile 7+7+7+7 şeklinde 28 olduğunu” açıklamıştık ve sonra o veli varis olacaksa 7 şeri birden üflenir demiştik. Buradan hareketle üflenilen ruh ile velinin ihtisas alanı arasındaki bağ kurulabilir deyebiliyoruz muyuz? Sorusunun tasavvuf bilginindeki cevabı ‘evet’ şeklindedir.

Nebiler, veliler ve Gavs konusunun şüphesiz devriye bahsi ile de bağlantısı vardır. Devriye insanın hisler âlemindeki serüveni olarak tanımlanmaktadır. Ana rahminde kırk günlük dönemlerde ilk kırk günlük süre içinde taş, sonra bitkiler sonra hayvanlar sonraki kırk günlük sürede insan sureti tecelli eder. Allah'a şahit olma dönemi vuslata erme rabbine kavuşma her insanda içindeki “ben”e göre farklıdır. Bu durum “Allah”ın kendisine kulluk yapması’ olarak ifade edilmektedir.

SONUÇ

Sır, ruh ve kalp bir bütünün ilişkili parçalarıdır. Sırrı Halk, Sırrı Hak ve Sırr'ın Sırrı, “sır”ın seviyeleridirler. Sırrı Hakikat, Türk kültürlü halklarda veya Türk kültür coğrafyasında, halk inançlarında da yaşamaktadır.